

העמדת מצודה / מלכודת עכברים / חולדות – 1111

לאן הגענו ? גרמא הותרה בשבת. אולם זורה ורוח מסייעתו חייב עליו. ומחלוקת היא האם כל הגרמות הותרו מה"ת בשבת וזורה חייב כיון שזו המלאכה. או שמדין זורה נלמד שיש גרמות שחייב עליהם בשבת כדין הגרמי בניזקין.

ולקמן דין העמדת מצודה בשבת (מלאכת צד) שהצידה לא תמיד נעשית מיד (ולדעת ר"י בתוס' זו סיבה שבניזקין ה"ז 'גרמא' ולא גרמי) וגם לא בטוח שבעל חיים ילכד במצודה (לא "ברי היזקא" – נימוק לפטור בדיני אדם בניזקין) – האם בשבת נחייב על צידה באופן זה ? ייתכן שכיון שמדובר בדיני שמים לעולם חייב- וע"ע לקמן. האם לפי האמור מותר להעמיד מלכודת עכברים בשבת ? נקדים שיטות בחילוק בין גרמא לגרמי שהזכרנו לעיל ונסה לעיין האם על פי כל שיטה יש חיוב בהעמדת מצודה ללכידת דגים/עכברים (בהנחה -שניתן לדמות בין הלכות שבת להלכות נזיקין):

<u>שיטות הראשונים</u>	<u>ההשלכה לגבי העמדת מצודה / מלכודת עכברים</u>
קונטרס דינא דגרמי לרמב"ן ביאר מה הוא גרמי לעומת גרמא: " כלל גדול יהיה בידך, כל הגורם ומחמת גרמתו בא היזק שאי אפשר אלא באותו היזק ואינו תלויה בדעת אחרים אלא בשעה שגרים בא ההיזק, או שהוא עתיד לבוא כגון זה חייב ר"מ ונקרא בגמ' (עיין ב"ק כב:) "ברי היזקא".	
תוס' בב"ב דף כב: ד"ה "זאת" כתב שני חילוקים בשם ר"י: "וחילק רבינו יצחק לשון אחד דדינא דגרמי חייב היינו שעושה הוא עצמו היזק לממון חבירו ועוד חילק דדינא דגרמי דחייב היינו משעת מעשה שבא ההיזק..."	
והמאירי בב"ב נז. נקט שהחלוקה בין גרמא לגרמי תלויה גם בכוונה וביאר שזו היא גם שיטת הרמב"ם (גדולי המחברים): "והוא שכבר ידעת שהרבה מפרשים טרחו ליישב מה הפרש בין דינא דגרמי שהוא חייב ובין גרמא בנזקים שהוא פטור עד שפרשו שכל שכונתו להזיק ושעל ידו לבד נעשה ההזק הוא דינא דגרמי כגון שורף שטרותיו של חברו ומוחל שטר חוב אחר שמכרו וכל שאין כונתו להזיק או שכונתו להזיק אלא שיש מסייע לאותו הנזק הוא גרמא בנזקין ופטור... ואף בזה אנו אומרים לדעת גדולי המחברים שגרמא זו הואיל וכונתו להזיק ושעל ידו לבד הנזק בא הרי הוא בכלל דינא דגרמי".	
ריצב"א בתוס' הנ"ל ביאר: "ונראה לריצב"א דדינא דגרמי הוי מטעם קנס כדמוכח בירושלמי ולכך כל היזק המצוי ורגיל לבא קנסו חכמים וטעם דקנסו שלא יהא כל אחד הולך ומזיק לחבירו בעין..	

שבת דף יז:

בית שמאי אומרים: אין פורסין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום, ובית הלל מתירין.

תוספות שבת דף יז:

אין פורסין מצודות כו' - אף על גב דבשבת נמי אם פירש מצודה אינו חייב חטאת שאינו יודע אם יצוד אם לאו מ"מ גזרו לפרוש מצודה דפעמים אתי לידי חיוב חטאת כגון שבשעת פריסתו ילכוד דהכי קתני בתוספתא הפורס מצודה לבהמה או לעוף ונכנס לתוכה חייב.

שים לב ! תחילת דבריו "ספק" ובהמשך "שעת פריסתו":

--מה הדין אם ודאי יתפס אבל לא בשעת פריסתו, כגון שבמקום זה יש יתושים רבים ובודאי ילכד אחד מהם במשך השבת ?

--מה הדין אם לכד בשעת פריסתו אבל לא היתה ודאות שכך יקרה ?

- כאילו שיטת ראשונים לעיל נוקט תוס' שלפנינו ?

תוס' שם ד"ה "אלא"

אלא בכדי שיצודו - וא"ת מנא ידע מתי יבוא החיה ? וי"ל דבירושלמי מוקי לה בפורש בחורשין דמצוין שם חיותא ומיירי בענין זה שלא יוכל ללכוד במצודה אלא א' או ב' דהא מה מועיל שיצודו מבעוד יום אם יכול לצוד גם משחשכה.

בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף יז עמוד ב

אלא שיש כאן עוד מקום עיון והרי אפי' פירס בשבת אין כאן חיוב חטאת הואיל ומאליהן הן באות וכבר ביארנו שאין ב"ש גוזרין אלא בדבר שיש בו בשבת חיוב חטאת יראה שמאחר שאפשר שלא תוחל המלאכה מבערב שבת כלל ותעשה כלה בשבת כגון שלא תכנס עד השבת גוזרין בה :

מגן אברהם סימן שטז ס"ק ט / ע"פ תוס' לעיל

הפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנס חיה לתוכה חייב אבל אם נכנס אח"כ לתוכה פטור אבל אסור שאינו יודע אם יצוד אם לאו [תוס' דף י"ז] ונ"ל דמה"ט אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בו עכברים.

משנה ברורה סימן שטז ס"ק יח

הפורס מצודה ובשעת פרישתו נכנסה החיה לתוכה חייב חטאת אבל אם נכנסה אח"כ לתוכה פטור אבל אסור וכתב המג"א דמכאן מוכח שיש לזהר שלא להעמיד בשבת המצודה לצוד בו עכברים וכ"כ בפסקי תוספות שבת י"ז.

דעת תורה או"ח סימן שטז סעיף ד'

ובלבד דלא להוי פס"ר. עמג"א סק"ט [הפורש מצודה וכו' חייב, אבל אם נכנס אח"כ לתוכה פטור אבל אסור וכו', ומהאי טעמא אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בו עכברים עכ"ד]. ועשו"ת מהר"ח א"ז סי' מ"ז דמבואר להיתר, דגם אם יצוד בשעת פריסת המצודה הוי מלאכה שאצ"ל, כמו הצד נחש דפטור ע"ש. ועי' סי' רע"ח פלוגתא אי מלאכה שאצ"ל חייב, [וא"כ דברי מג"א קיימים למאן דס"ל מלאכה שאצ"ל חייב].

שו"ת האלף לך שלמה חלק אורח חיים סימן קל"ה

שאלתו אם מותר להעמיד סם לפני הזבובים בשבת. נראה שהוא אסור ומה שרצה רוי"מ לדמות זה למ"ש בחו"מ הל' נזיקין בהעמיד סם המות לפני בהמת חברו שהוא פטור דהוי"ל שלא תאכל ז"א חדא דגם שם אינו רק פטור בדיעבד אבל לכתחילה אסור לעשות כן ועוד מה מדמה איסורא לממונא התם גרמא פטור ובשבת אפי' דבור אסור ויפה הביא רוי"מ ממה שמוכח בש"ס ופוסקים שאסור להעמיד מצודה בשבת לצוד בו עופות ולמה לא אמרין הוי"ל שלא תכנוס ואף דאין ראוי דשם הוי במינו ניצוד וזבובין אין במינו ניצוד מ"מ הרי אסור מדרבנן גם התם הוי רק צידה וכאן ימותו והוי נטילת נשמה ואף דהוי מלאכה שאצ"ל = שאינה צריכה לגופה = מ"מ יש דעות דחייבין ע"ז ואף אם אינו מן התורה מדרבנן עכ"פ אסור לכך ודאי דיש לאסור זה :

תהילה לדוד סימן שטז ס"ק ד'

ד וכתב המ"א שם בשם התוס' הפורש מצודה ואח"כ נכנסה חיה לתוכה פטור שאינו יודע אם יצוד אם לאו ע"כ. ומשמע דביועד ודאי שיצוד חייב. ועי' מ"א סי' רנ"ב סק"כ דהוכיח מזה דחייב חטאת בדבר דאתי ממילא ודומיא דמדביק פת בתנור ונאפה.... ולכאורה לפי מאי דמבואר בסנהדרין דע"ז ע"ב דיש חילוק בין מתחיל בשעת' דמיקרי כחו. ובין לא מתחיל בשעת' דמיקרי רק גרמא. ואם כן אין ראוי ממדביק פת בתנור דהתם מתחיל בשעת' אבל בפרישת מצודה לא מתחיל בשעת'.... ועי' רא"ש ז"ל פ' הגוזל קמא ס"ג חילק כה"ג לענין גרמי לגרמא בניזקין :

גם צ"ל כיון דקושר ומתיר אמרין בדף ע"ד ע"ב דילפינן מצידת חלזון למשכן. א"כ כי היכי דקושר ומתיר לבד הוי אב מלאכה. א"כ ה"נ נימא דבפרישת מצודה לבד הוי אב מלאכה. וד"ז צ"ב דלכאורה ברור דהדביק פת בתנור החיוב הוא כשנאפה. ולכן התירו לו לרדותו קודם שיבוא לידי חיוב סקילה עס"י רנ"ד ס"ו. ולפי' ברור דאם הדביק סמוך לחשכה באופן שא"א שיאפה מבע"י רק משחשכה פטור. וכן בבישול (...). ולפי' בזורע לדעת התה"ד המובא בש"ך יו"ד סי' רצ"ג סק"ב דאין השרשה פחות מג' ימים. א"כ איך אפשר לחייב הזורע. וע"כ דזריעה בעצמה הוי אב מלאכה ולא דמי להאופה ולהמבשל. וכן חורש הוי אב מלאכה אף שאינו זורע. ופרישת המצודה ע"כ דדמי להאופה ולהמבשל וצריך הבנה טעמא מאי.

נזירות שמשון שם:

וצ"ע דאפשר תוס' מיירי מחיה דבמינה ניצוד משא"כ עכברים

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל ל' סעיף ז

עכבר שהוא דבר שבמינו ניצוד, דיש מין עכברים שמשמשין בעורן, ולכן אף על גב שבמדינתנו אין משתמשין בעורן, לרמב"ם חייב, דהוי מלאכה שאינו צריך לגופה, ולכן אסור להעמיד מצודה שיצודו בה העכברים (כ"כ המ"א ססק"ט, והוה ל"י לפרש דדוקא לרמב"ם, אבל להפוסקים כר"ש, אפילו אם יהיה ניצוד בשעת פרישתו פטור) (ובפסקי תשובות ציין להנ"ל וגם לרעק"א - לא מצאתי).

שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן קצ"א

איברא דקשה לי מה שכתבו שאינו יודע אם יצוד (=תוס' לעיל). שהרי שם בדיבור המתחיל אלא כדי שיצודו. הקשו ואם תאמר מנא ידע אימת תבא החי', ויש לומר דבירושלמי (יב ע"א) מוקי לה בפורס בחורשין שמצויים שם חיותא. וכן כתב הרשב"א ומסיים דמסתמא יכנסו לזמן מועט. ואם כן סמוך לחשיכה בחורשין אסור שאם יפרוס בשבת יודע שיצוד. דאם בזמן מועט מסתמא יכנסו. כל שכן שידוע שעל כל פנים יכנסו בכל השבת [ועיין בתוספות בבא קמא (דף כב ע"ב) דבקרוב לודאי חשיב חציו וחייב בנזקין. כל שכן בשבת דחייב אף היכי דחשוב גרמא בנזקין משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה בזורה ורוח מסייעת¹]. ?

ג) ונראה לי דהנה קיימא לן היכי דגופין מחולקין, חייב שתים בחולין (דף פ"ב ע"א) שחטה ואחר כך שני בני (=בדין שוחט אותו ואת בנו חייב פעמיים – 80 מלקות)... ואם כן הדבר ברור דהצד כמה חיות בשבת חייב על כל אחת ואחת... והנה היכי דחולקין לחטאות לא מצטרפי כדרי' פנחס פרק שבועות שתים (דף כ"ב ע"א) (=שבוע שלא יאכל משתי ככרות בנוסח ש"לא אוכל מזו ומזו", גם אם אכל אחת מהם חייב, אבל אם אכל חצי כזית מכל אחת מהם לא מצטרף לשיעור כיון שלחויב קרבן כל אחת בפני עצמה שהרי פירט כל כך ואחת)

והכא בכל אחת אין ברור שתיצוד, רק שיש הרבה חיות ומסתמא תכנס אחת וממה נפשך תיצוד אחת. נמצא שאין חיוב בא אלא מחמת צירוף כולם יחד והם אינם מצטרפים... בשעת פריסה אין צידה כלל. רק בשעת כניסת החי' ניצודת אחת. ועל אותה אחת לא חי' ברור שתיצוד והאחרות הרי לא ניצודו כלל.

ה) והנה לפי מה שכתבתי הא דאינו חייב חטאת הוא משום דגופים מחולקים אינם מצטרפים לחטאת. ניחא משמעות התוס' דאיסור יש אפילו אינה ניצוד בשעת פריסה. דלענין איסור שפיר אמרינן ממה נפשך. דלענין איסור דאפי' אין במינו ניצוד אסור שפיר אמרינן ממה נפשך. ואם כן אפשר שאם אין ברור שיצוד כלל אף לכתחילה מותר. ועל כן מה שרצה המגן אברהם [סי' שט"ז סק"ט] ללמוד מהתוס' דאסור להעמיד מצודה בשבת לצוד עכברים יש בו חלוקים הנ"ל.

חשוני חמד, שבת דף יז: (סיכום שיטת האבני נזר)

האבני' (סימן קצ"א - ה) כתב דג' חילוקים יש בהפורס מצודה, א. אם הוא פורס מצודה ומיד נכנסה חיה חייב. ב. אם הוא בחורשה דודאי בכל השבת תכנס חיה, אך לא ברור איזה, פטור אבל אסור, והטעם דכיון דעל כל אחת חייב חטאת, וא"כ הוה גופין מחולקין, ונמצא שאין חיוב בא אלא מחמת צירוף כולם יחד והם אינם מצטרפים לחיבו, כמבואר בשבועות (דף כב ע"א) אמר רב פנחס שאני שבועות מתוך שחלוקות לחטאות אין מצטרפות. ג. אם אינו ברור שיצוד כלל בשבת אפשר דמותר לכתחילה. מה דין המעדת מלכודת עכברים בשבת לשיטתו ?

חזו"א או"ח ל"ז ס"ק א' – שים לב לדבריו ביחס ל'מצודה'

בשבת עושה עיקר המלאכה בשבת אצל פרישת מזודה אם לא ילכוד אין כאן מלאכה כלל ולזה סיימו דמ"מ גזרינן דזימנין אחי לידי חיוב חטאת ובשעת פרישתו היינו כל זמן שהיא פרושה מקרי שעת פרישתו היינו שמתקיימה מעשה הפרישה, אי"נ כונתם מיד ומשום שיש מקום לומר דלא גזרינן אלא אם עושה זאת בשבת מתחייב מיד וצוה חיישין דכשמתחייב לו עם חשכה זימנין דיתאחר בשבת אצל דבר שאין המלאכה מיד י"ל דלא שייך למגזר דבין כך וכך ויזכור ויזליא המאורד ולזה סיימו דזימנין דילכוד מיד, ונראה דאפי' בלחי וקוקרי חייב חטאת דלגבי האדם העושה אין חילוק בין מזודה ללחי וקוקרי, ולא חילוק בין צד בגמי שבת י"ח א' אלא לענין שזיתת כלים, דלחי וקוקרי אין הכלי עושה מלאכה, ובמאורד הכלי עושה, ולפיכך נכרי שהצוה

6) • כתב המ"א סי' רנ"ב דנותן חטים לרחיים של מים אינו חייב כיון דאינו עושה המלאכה, ובמ"צ שם הביא דכל אחרונים חולקין דכיון דלחייב הולכין ומתנגלגין בעצמן כשנותן החטים לחוכן היינו מעשה העבודה כמו צידה. ובתוס' שבת י"ז ז' הלשון סתום שכתבו דזימנין דאחא לידי חיוב חטאת כגון דבשעת פרישתו ילכוד, ומשמע לכאורה דאם ילכוד לאחר זמן אין כאן חיוב חטאת, אצל אין כונתם לחלק בין מידי לבין לאחר זמן שהרי אפי' מיד הלידה נעשה בכה החיה ומה לי מיד מ"ל לאחר זמן, וכן בתוספתא שהביאו חז"ל סתם ונכנס לתוכה חייב, וכן בתחלת דבריהם כתבו שאינו יודע אם יצוד או לא, מבואר שאם יצוד חייב, אלא כונתם דשורין דיו ואליך דתן אי עבד לכו

חזו"א איש - אורח חיים, מועד / קרליץ, אברהם ישעיהו בן שמריהו יוסף / עמוד 102
הודפס מאוצר החכמה

¹ צ"ע מתשובת האבני נזר סימן נח שביאר באופן שונה את דין זורה (כשיטת הרא"ש שמדובר בדין מיוחד).

חשוקי חמד מסכת שבת דף יז: / צידה דרבנן לכבוד המת

שאלה. מת המוטל בבזיון בשדה, כגון בימי המלחמה ר"ל, ויש לחוש שמא עכברים יבזוהו, האם מותר לפרוס מצודות בשבת כדי שיצודו וינצל המת מבזיון, כי קרוב הדבר שהעכברים יבזוהו?

תשובה.... נמצא דאם ברור שיצוד לפי סברת החזו"א יהיה איסור דאורייתא, ולפי המג"א והאבני"ז יהיה פטור אבל אסור.

והנה צידה זו שבשאלתנו הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה... ובמת לא גזרו מפני כבוד הבריות.

והנה לדעת המג"א והמשנ"ב, מאחר והעכבר לא יתפס מיד אפשר להתיר דהוי תרי דרבנן. א. אינו ניצוד מיד. ב. המלאכה אינה צריכה לגופה, ומותר מטעם כבוד הבריות גם בחד דרבנן וכ"ש בתרי דרבנן, ולדעת החזון איש הנ"ל יתכן שאסור דהוי כמעשה בידים ואעפ"י שלא נתפס מיד ממש, ומצד מלאכה שאינה צריכה לגופה, פסק המשנ"ב (סימן שיא סק"י) דכיון דשם מלאכה עליה אלא שאין צריך לגופה לא התירו אף במת....

חשוקי חמד מסכת שבת דף קכד עמוד א / דבר שמלאכתו לאיסור

להזיז מלכודת עכברים בשבת ממקום למקום

שאלה. האם מותר להזיז מלכודת עכברים [של דבק] ממרכזו החדר לפינה כדי לצוד בה עכבר, כאשר קיימת סבירות שהעכבר ילכד מהר יותר אם יזיזו את המלכודת למקום זה?

תשובה. פריסת המלכודת בשבת, הוא אסור רק מדרבנן, כמו שכתב המשנ"ב (סימן שטז סק"ח) וז"ל: הפורס מצודה ובשעת פריסתו נכנסה החיה לתוכה חייב חטאת, אבל אם נכנסה אח"כ לתוכה פטור אבל אסור, וכתב המג"א דמכאן מוכח שיש לזיזוהו שלא להעמיד בשבת המצודה לצוד בו עכברים, עכ"ל, [ועיין לעיל באריכות בדף יז ע"ב בענין צידה דרבנן לכבוד המת]. בנוסף על כך יש כאן מלאכה שאינה צריכה לגופה, דהרי אינו צריך את העכבר אלא רוצה להפטר ממנו, ועוד דכתב המשנ"ב (שם ס"ק כז) דאפילו לרמב"ם דסבירא ליה, דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, הכא פטור דהוי מתעסק בעלמא, כיון שאין רצונו כלל בעצם הצידה, ואדברה כוונתו להבריחם מעליו, ועוד דאין זה ברור דהקירוב מקרב את הצידה, ומסתבר שהפתיון היה מועיל גם במקום הקודם. ולפי זה אפשר דקירוב המלכודת מותרת.

אלא דלכאורה יש בזה איסור מוקצה, כיון דהמלכודת עכברים הוי כלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לטלטלו לצורך דבר האסור בשבת. אלא דאם יטלטלנו ברגליו, אפשר דמותר, דהא כתב הרמ"א (סימן שיא סעיף ח) דטלטול מוקצה בגופו אפילו לצורך דבר האסור מותר, וכן פסק המשנ"ב (סימן שח ס"ק יג). אלא דהחזו"א (סימן מז ס"ק יג) חולק וסבירא ליה דאסור, ויתכן דהכא אף לפי המשנ"ב והרמ"א יהיה אסור, כיון דכשעומד ליד המצודה לא יכנס העכבר לתוכו, וכאילו דהמצודה גמרה פעולתו, וכשדוחפו אפילו ברגליו למקום אחר, הוה כאילו פורסה עתה מחדש, ואסור לפרוס מחדש מצודה של עכברים.

אגרתא דחדוותא - כ' עמ' לח אות טו

במי שנטפל אליו זבוב האם מותר לו לגשת לאור שקוטל זבובים והזבוב ימשך אחרי האור וימות שם ? הנה לא ברירא דחשיבא לגרמא מה דנעמד במקום שימשך אח"ז וימות (והנה י"א דבמקום שלא הוי ודאי כבר מפקיע בזה דלא חשיבא למעשה) ולפיכך הוי דרבנן דהוי משאצ"ג (ולא חשיבא לשינוי ועי') והוי ספיקא דרבנן. וכללא הוא דלא עבדינן לספיקא דרבנן בידים. ובמקום צערא טובא אפשר דיש מקום להקל בזה דאפשר דהוי תרי דרבנן כנ"ל עי' שש"ב פכ"ה משמ"י דמו"ר מרן הגרש"ז אוירבאך זצ"ל. והנה באחרונים האריכו בהעמדת מלכודת עכברים עי' משנ"ב סי' שט"ז ס"ק ח"י דס"ל לאיסור מ"מ גם להמתירים אבל הכא חמירא טפי דהוי מעשיו ולכן ברירא דלדינא יש להחמיר